

SAVEZNO SAVJETOVANJE ARHIVSKIH RADNIKA JUGOSLAVIJE U OHRIDU
3. I 4. SEPTEMBRA 1969. GODINE

U okviru Petog kongresa istoričara Jugoslavije, održanog od 5—7. septembra 1969. godine u Ohridu, Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije organizovao je savezno savjetovanje arhivskih radnika. Savjetovanje je održano 3. i 4. septembra u prisustvu oko 130 predstavnika pojedinih arhiva, republičkih društava i Izvršnog odbora Saveza, a bilo je posvećeno nekim aktuelnim problemima jugoslovenske arhivske službe i arhivistike. Tokom dvodnevnog rada podneseno je pet referata i dva koreferata:

- 1) »Arhivi lokalnih zajednica«, referent dr Sergije Vilfan;
- 2) »Objavlivanje arhivske građe«, referent Miloš Milošević;
- 3) »Publikovanje informativnih sredstava u arhivima«, referent Olga Jaćimović.

Koreferati:

a) »Zainteresovanost istorijske nauke za izradu naučnoobavještajnih sredstava u arhivima«, referent mr Nikola Popović;

b) »Neka metodološka iskustva redakcije u objavljivanju građe u Zborniku dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda«, referent mr Vitomir Grbac.

Drugog dana rada podnesena su dva referata, i to:

4) »Arhivska građa o radničkom pokretu i narodnooslobodilačkoj borbi«, referenti: dr Dinko Foretić, Sredoje Lalić i Bogdan Lekić.

5) »Metode i principi rada u arhivima i historijsko istraživanje«, referent Krešimir Nemet.

Podneseni referati, koreferati i diskusija o problematici koju su tretirali mogu se podijeliti u četiri tematske oblasti. Posebnu pažnju zaslužuje tematska oblast u kojoj je tretirana problematika publikovanja arhivske građe i naučoinformativnih sredstava, i to ne samo zbog brojnosti podnesenih referata i koreferata (ukupno 4) nego u prvom redu zato što diskusija o tim pitanjima predstavlja doprinos daljem unapređenju arhivske službe i arhivistike u našoj zemlji. Osim toga, uvrštavanje u dnevni red jednog stručnog savjetovanja ove problematike svjedoči, nesumnjivo, o zainteresovanosti arhiva za ovaj vid djelatnosti, a samim tim i o vidnom napretku arhivske službe kod nas. Dovoljno je u prilog ovoj tvrdnji navesti već poznatu i prihvaćenu činjenicu da publikovanje naučoinformativnih sredstava, a posebno istorijskih izvora, predstavlja krunu svih arhivističkih poslova, i, što je najvažnije, da spada u domen naučnoistraživačke djelatnosti.

U ovoj tematskoj oblasti, s obzirom na značaj i metodološki pristup problemima, naročitu pažnju zaslužuje referat M. Miloševića »Objavlivanje arhivske građe«. U prvom, uvodnom, dijelu referent obrađuje ulogu istorijskih arhiva u objavljivanju arhivske građe, kao i značaj i odgovornost takve djelatnosti. Osnovna misao sadržana je u konstataciji da objavljivanje građe spada u okvir naučnih zadataka istorijskih arhiva, ali, svakako, dolazi na »kraju arhivističkog radnog procesa, kao njegov završni i najsavršeniji rezultat«. Zbog toga se ova djelatnost, po mišljenju M. Miloševića, nalazi na granici »čiste arhivistike«, što znači da izvjesnim dijelom ulazi i u okvir naučnoistraživačkog rada. S obzirom na to da rad na publikovanju dokumenata zahtijeva i čisto naučno-istraživačka prilaženja tekstovima, pri čemu se, logično, prevazilaze granice arhivističkih interesa i rada, postavlja se pitanje da li arhivski radnici imaju legitimaciju za takav rad. Odgovarajući na to pitanje, M. Milošević smatra da naučna komponenta, sadržana u ovoj vrsti arhivske djelatnosti,

govori da ona nije isključivo arhivistička i da ne može predstavljati oblik stalne i osnovne obaveze svakog arhiva. Stoga, da bi arhivisti mogli kvalifikovano obavljati i ovakve poslove, neophodno je da se u arhivima izgrađuje odgovarajući lik arhiviste — istraživača koji će moći da rješava i ovakve složene zadatke. Prema tome, arhivi treba da budu zainteresovani za obrazovanje ovakvog kadra koji će istovremeno nadzirati sve važnije faze arhivističkih poslova na građi, počev od njenog preuzimanja i sređivanja, do obrade, baveći se pri tome i arhivističkom teorijom.

U drugom dijelu referata M. Milošević obrađuje problem saradnje sa naučnim ustanovama i tematskim granicama u radu arhiva na izdavanju istorijskih izvora. Saradnja zainteresovanih naučnih i arhivskih ustanova na ovom poslu često je neophodna, a u pogledu ostvarenja konačnog cilja veoma korisna, jer olakšava i pojednostavljuje čitav postupak. Uostalom, saradnja arhivskih i naučnih ustanova na ovom području veoma se često koristi u svijetu, o čemu je bilo riječi i oko zagrebačkog Okruglog stola (1957). Inače, u pogledu izdavanja dokumenata od strane arhiva u svijetu postoji dilema. O tim pitanjima raspravljano je i na Konferenciji Okruglog stola u Lisabonu (1959), kada je konstatovano da se niz evropskih zemalja izjasnio protiv prakse izdavanja izvora od strane arhiva. U komentaru navedene konstatacije M. Milošević ukazuje na sjajne tradicije arhivista na planu izdavačke djelatnosti u prošlosti. Pri tome ističe da je Lodovico Antonio Muratori, izdavač 28 svezaka *Rerum Italicarum scriptores* (1723—1738), koji se smatra ocem italijanske historiografije, bio arhivist po profesiji i direktor arhiva u Modeni. Slični primjeri se mogu naći i u drugim kapitalnim izdanjima storijskih izvora iz XIX i XX vijeka kao: *Monumenta Germaniae historica* i *Rerum Britannicarum medii aevi scriptores*.

U trećem, najiscrpnijem, dijelu referent obrađuje »Osnovne principe rada na objavljivanju građe« i nabroja taksativno sve faze rada na pripremi građe za publikovanje. Zatim ističe da se na osnovu dužih iskustava, objavljenih pravila, kao i mišljenja raznih naučnih institucija i istaknutih redaktora — i pored izvjesnih neslaganja — u osnovi kristalizirao metodološki sistem objavljivanja istorijskih izvora. U daljem dijelu M. Milošević daje model izgleda i rasporeda poglavlja jedne zbirke objavljenih dokumenata. Poslije toga slijedi opis pojedinačnih faza rada na pripremi građe za publikovanje koji je saopšten u etapama prema logičnom i stvarnom redosljedu radnog procesa sa dokumentima. Analiza pojedinih faza data je, s obzirom na njihov značaj i težinu, manje ili više iscrpno, bez upuštanja u sve finese na koje se može naići prilikom rada na dokumentima nastalim u raznim vremenskim periodima.

U opisu rada na pojedinim fazama, kao što su — 1) određivanje teme, namjene izdanja i odabiranje dokumenata, 2) utvrđivanje izvornog teksta, 3) izrada zaglavlja dokumenata, 4) izrada legendi, 5) prevod ili izvod dokumenata pisanih na stranim jezicima, 6) izrada kritičkog aparata (predgovor, napomene, hronika događaja, popis korišćene građe, spisak skraćena, kazala i bibliografija), 7) priprema dodataka i 8) izbor ilustracija — ukazano je na suštinske, najvažnije elemente ovog procesa. Pri ovome treba naglasiti da su prilikom opisa nekih faza dati i odgovarajući primjeri koji u znatnoj mjeri doprinose boljem razumijevanju obrađenih principa. Na kraju može se konstatovati da referat M. Miloševića predstavlja značajan doprinos daljem razvitku jugoslovenske arhivističke teorije i prakse i, što je najvažnije, čini jednu solidnu osnovu za izradu toliko potrebnih metodoloških uputstava ili pravila za rad na publikovanju arhivske građe.

Referat O. Jaćimović »Publikovanje informativnih sredstava u arhivima« predstavlja u izvjesnom smislu dopunu prethodnog referata, iako on, u suštini, obrađuje drugu problematiku. Referent, na prvom mjestu, ukazuje na važnost izrade naučoinformativnih sredstava u arhivima, ukazujući na njihove višestruke ciljeve kao: zaštita arhivske građe evidentiranjem, omogućavanje orijentacije u strukturi i lokaciji građe i otkrivanje njene sadržine za potrebe naučnoistraživačkog i drugog rada. I pored toga što u pogledu izrade naučoinformativnih sredstava nema jedinstvenih kriterija, ni u stručnoj literaturi i praksi niti u arhivističkoj terminologiji pojedinih zemalja, O. Jaćimović je uložila veliki trud da nas upozna sa različitim vrstama ovih neophodnih arhivskih pomagala. Veliku poteškoću pri tome predstavljala je činjenica da između pojedinih naučoinformativnih sredstava nema jasno povučene granice. Njihovi nazivi često se miješaju, tj. jedno sredstvo ima više naziva ili se pod istim nazivom podrazumijeva više pomagala. U međunarodnom terminološkom rječniku navedene su sljedeće vrste naučoinformativnih sredstava:

1) opšti spisak (spisak svih fondova i zbirki jednog depoa ili više njih), 2) sumarni spisak (kratak popis grupa, serija ili podserija arhivskih jedinica jednog ili više fondova), 3) spisak novih prijema (popis pojedinačnih ili grupnih dokumenata koji su ušli u arhivski depo), 4) topografski inventar (spisak fondova ili zbirki po lokaciji u policama), 5) inventar (više ili manje detaljan opis elemenata jednog ili više fondova). U okviru ovog pojma javljaju se: analitički i sumarni inventar i numerički repertorij. Kao vrsta inventara u upotrebi je i katalog, u kome se opisuju dokumenti iste vrste, odnosno oni koji se odnose na isto pitanje iz jednog ili više fondova. 6) regist (rezime sadržaja jednog dokumenta sa detaljnim opisom ostalih elemenata), 7) lista (spisak) regesta (hronološki popis regesta određene materije iz pojedinog ili više fondova), i 8) vodič (orijentaciono sredstvo koje služi istraživaču da upozna arhivske fondove, kao i da se njima koristi). Za svaku od ovih vrsta dati su paralelni nazivi koji se upotrebljavaju u nekim zemljama.

Pored pedantnog opisa vrsta naučnoistraživačkih sredstava u međunarodnom terminološkom rječniku, O. Jaćimović iznosi posebno i vrste koje se upotrebljavaju u nekim zemljama kao: u Njemačkoj (kod Majsnera i Leša), u SSSR-u, u SAD (kod T. Šelemberga — iz priručnika »Moderni arhivi«), zatim u referatu M. Taskona »Arhivske publikacije« — održanom na Kongresu u Brislu. I u ovom slučaju za svaku vrstu naučnoinformativnih sredstava dat je kraći opis njihovog izgleda i namjene. U referatu se zatim konstatuje da, pored razlika između pojedinih vrsta ovih arhivskih pomagala, s obzirom na njihov izgled i zadatke, sva ona ipak imaju i neke zajedničke elemente. To su adresant, adresat, vrsta, oblik, sadržaj, formalna obilježja akta i dr. od čijeg opisa, zapravo, i zavisi njihov konačan izgled.

Od naučnoinformativnih sredstava koja su u upotrebi u našoj zemlji, referent navodi: vodiče, razne vrste inventara, regesta (kataloge), registre, kao i kraće prikaze pojedinih fondova koji se štampaju u stručnim časopisima.

U daljem dijelu referata O. Jaćimović daje manje ili više podroban opis strukture pojedinih vrsta naučnoinformativnih sredstava, zadržavajući se iscrpnije na vodičima, kao sredstvima koja prikazuju građu u cjelini, a zatim i na pojedinim vrstama inventara čiji je cilj da pružaju bliže podatke o sadržini manjih arhivskih jedinica, kao i pojedinačnih dokumenata.

I pored toga što se ovom referatu mogu staviti neke zamjerke, npr. nedostatak je što nije dat jedan jedinstven, opšti, model štampane edicije za sve ili neke vrste naučnoinformativnih sredstava, nesumnjivo je da će on predstavljati korisno pomagalo za sve arhivske ustanove, odnosno arhivske radnike.

Koreferat mra N. Popovića »Zainteresovanost istorijske nauke za izradu naučno-obavještajnih sredstava u arhivima« značajan je zato što izradi naučnoinformativnih sredstava pristupa sa stanovišta istorijske nauke, odnosno njihovog najzainteresovanijeg korisnika.

Mr V. Grbac u svom koreferatu »Neka metodološka iskustva redakcije u objavljivanju arhivske građe u Zborniku dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda« dao je detaljan i veoma iscrpan prikaz rada na pripremi dokumenata za publikovanje. Bez sumnje je da opisana iskustva mogu biti od velike koristi arhivskim radnicima, a posebno onima koji rade na arheografskoj obradi dokumenata iz NOB-e.

U diskusiji vođenoj o ovoj tematici (ukupno 7 diskutanata) ukazano je na značaj i korisnost podnesenih referata, a posebno referata M. Miloševića. Stavljene su, takođe, izvjesne primjedbe i sugestije. Većina učesnika u diskusiji podržala je prijedlog dra S. Vilfana da M. Milošević tekst svoga referata oblikuje kao pravila ili uputstvo za publikovanje građe, i to na osnovu primjedbi arhivskih i naučnih ustanova, kao i republičkih društava. Podržano je takođe mišljenje da arhivi treba više pažnje da posvete publikovanju naučnoinformativnih sredstava.

Referat »Arhivska građa o radničkom pokretu i NOB-i« (autori dr D. Foretić, S. Lalić i B. Lekić) pobudio je, takođe, veliko interesovanje kod učesnika Savjetovanja. To je sasvim razumljivo s obzirom na značaj ove građe za izučavanje naše najnovije istorije, kao i na njen smještaj, stanje sredenosti i obrade — odnosno njenu dostupnost istraživačima.

Referati su dali informativan pregled ustanova po republikama koje prikupljaju i čuvaju arhivsku građu o radničkom pokretu i NOB-i. Na osnovu toga vidi se da ovu građu i dalje prikupljaju brojne i raznorodne ustanove. Među njima najznačajnije mjesto zauzimaju Vojnoistorijski institut, Arhiv za radnički pokret — Beograd, zatim arhivi instituta za istoriju radničkog pokreta u pojedinim republikama, arhivi istorijskih instituta u Titogradu i Skoplju, kao i Historijski arhiv CK SK Slovenije.

Prikupljanjem i čuvanjem ove građe bave se, i to u znatnoj mjeri, i brojni muzeji revolucije, opšti arhivi, zatim biblioteke, kao i pojedinci. Znatan dio građe koja se odnosi na radnički pokret i NOB nalazi se i u organima SUP-a.

S obzirom na brojnost ustanova koje se bave prikupljanjem i čuvanjem arhivske građe, nastale u institucijama radničkog pokreta i NOB, sasvim je logično što na planu njene središtenosti i obrade u cjelini nije postignut odgovarajući stručni nivo. Razbacanost ove građe uslovlja je, u prvom redu, razbijenost određenih arhivskih cjelina (fondova), a samim tim dovela u pitanje i njenu dostupnost istoričarima i drugim korisnicima. Svakako da se kod izvjesnog broja imao postavljati i pitanje njene potpune zaštite. Zbog toga se u pogledu daljeg postupka sa ovom građom nameće potreba njenog objedinjavanja u nadležnim arhivskim ustanovama, opštim ili specijalizovanim arhivima, što će omogućiti da se pristupi cjelovitijim zahvatima na planu središavanja i obrade.

Pored pregleda o stanju građe koja je nastala neposredno u institucijama radničkog pokreta i NOB, autori pomenutog referata obrađuju i problem dosadašnje evidencije građe uopšte, neovisno od njenog porijekla. U vezi s tim pledira se na stvaranje kompletne evidencije cjelokupne građe koja se odnosi na radnički pokret i NOB u našim zemljama, bez obzira na to gdje je i kada nastala i gdje se sada nalazi. Osim toga, referat tretira i problem smještaja i čuvanja registraturne građe nastale u poslijeratnom periodu u organima Saveza komunista i drugih društveno-političkih organizacija, kao i u nekim organima vlasti (DSIP, DSUP i dr.). U vezi s tim navedeni su primjeri različitog postupka i nedosljednosti u pojedinim republikama. Na kraju treba istaći da su referenti dali niz sugestija i prijedloga o tome kako ubuduće treba rješavati problem evidencije, prikupljanja, čuvanja, središavanja i obrade arhivske građe o radničkom pokretu i NOB-i.

Učesnici u diskusiji (8) podržali su konstataciju i prijedloge iznesene u referatu i ukazali na neke primjere kršenja osnovnih arhivističkih principa u postupku sa ovom građom. Osim toga, neki od diskutantata insistirali su i na strožijoj primjeni zakonskih propisa (Franjo Biljan i Mire Dimče), kao i potrebi da se arhivska građa za radnički pokret i NOB počne tretirati kao i sva ostala građa.

Referat dr S. Vilfana: »Arhivi lokalnih zajednica« predstavlja prilog Konferenciji Okruglog stola koja treba da se održi koncem septembra u Bukureštu i na kojoj će kao glavna radna tema dnevnog reda biti referat R. H. Bautiera pod istim nazivom. Referent obrađuje, u prvom redu, pojam lokalne zajednice i sa teoretskog i sa istorijskog stanovišta, ukazujući na karakteristike njegove primjene u svijetu i u našoj zemlji. Polazeći od ovog, dr S. Vilfan daje tumačenje pojma arhiva lokalnih zajednica i konstatuje da su u našem samoupravnom sistemu opštine (opštinske skupštine) organizaciona baza lokalne arhivske službe, s tim što se posredstvom republičkih zakonodavstava favorizuje stvaranje međuopštinskih, odnosno regionalnih arhiva. U daljem dijelu referent razmatra tendencije razvoja arhiva lokalnih zajednica u raznim zemljama, kao i kod nas, i na kraju, polazeći od potrebe zaštite cjelokupne arhivske građe lokalnih zajednica u našoj zemlji, predlaže mjere za rješenje ovog suštinskog pitanja naše arhivske službe.

S obzirom na problematiku koju razmatra, referat dr S. Vilfana pobudio je veliko interesovanje učesnika Savjetovanja. Učesnici u diskusiji (ukupno 6) ukazali su na potrebu veće zaštite arhivske građe u lokalnim zajednicama, potrebu sigurnijih izvora finansiranja, ujednačavanja naziva ustanova — s obzirom na šarolikost koja postoji (gradski, komunalni, regionalni, istorijski, itd.), zatim utvrđivanja statusa ovih arhiva kao i potrebu sprovođenja ankete posredstvom republičkih društava o svim ovim pitanjima — što je prihvaćeno i kao zaključak Savjetovanja.

K. Nemet u svom referatu »Metode i princip rada u arhivima i historijsko istraživanje« obradio je na veoma interesantan i dokumentovan način pitanje odnosa cjelokupne arhivske djelatnosti i istoričara kao najbrojnijih korisnika te djelatnosti. U osnovi referent tretira problem usklađivanja arhivističkih principa sa interesima istoričara — istraživača koji nisu uvijek jedinstveni kada je u pitanju klasifikacija građe. K. Nemet ističe da su pri središavanju arhivske građe istorijski interesi od sekundarnog značaja, jer u tom postupku arhivi moraju da se rukovode prvenstveno arhivističkim principima. Ali zato u poslovima obrade tj. izrade naučoinformativnih sredstava interes istorijskog istraživanja treba da dođe u prvi plan. To znači da arhivi moraju pristupiti izradi odgovarajućih naučoinformativnih sredstava, jer registraturna pomagala (registri, indeksi i dr.) ne mogu se proglasiti i arhivskim pomagala. Naučoinformativnim sredstvima mogu se smatrati samo ona arhivska pomagala koja su izrađena u arhivu i od arhivista — svakako na osnovu utvrđenih

principa i kriterija. Prema tome, da bi arhivi doprinijeli intenzivnijem iskorištavanju arhivske građe u naučne svrhe, a osobito za istorijska istraživanja, potrebno je, po mišljenju K. Nemeta, unijeti više metodičnosti u stručnu obradu arhivske građe.

U diskusiji (2 učesnika), pored ostalog, Nada Klaić (profesor Zagrebačkog sveučilišta) ukazala je na potrebu da se pri sređivanju i obradi dokumenata u većoj mjeri posveti pažnja interesima istoričara.

Poslije iscrpne i plodne diskusije o svakoj tematskoj oblasti, savjetovanje je usvojilo odgovarajuće zaključke. Sprovođenje prihvaćenih zaključaka doprinijeće, bez sumnje, uspješnijem radu arhiva na planu zaštite arhivske građe uopšte, a posebno arhivske građe o radničkom pokretu i NOB, zatim stručnijem sređivanju i obradi, kao i publikovanju dokumenata i naučnoinformativnih sredstava.

Veselin MITRAŠEVIĆ